

Colligendo et annuntiando

Bureau Geschiedschrijving
Regiment Bevoorradings- en Transporttroepen

Cantinedienst (CADI)

Al 75 jaar een force multiplier

(september 2017)

Inhoudsopgave

VOORWOORD

HOOFDSTUK 1 VOORGESCHIEDENIS

HOOFDSTUK 2 CANTINEDIENST OP DEFENSIELOCATIES

HOOFDSTUK 3 CANTINEDIENST BIJ INZET VAN KL-EENHEDEN

HOOFDSTUK 4 KANTINEDIENST IN DE HUIDIGE TIJD

NAWOORD VAN DE SCHRIJVER

VOORWOORD

Militairen, waar ook ter wereld, hebben door de eeuwen heen behoefte gehad aan de beschikbaarheid van kantinedienstgoederen. Kantinedienstgoederen werden en worden gezien als moreelsgoederen. In die zin zijn personen en eenheden, die het aanbieden van kantinedienstgoederen (bijna altijd tegen betaling) tot taak hadden, door alle rangen heen zeer gewaardeerd. In de doctrine wordt cantinedienst zelfs aangemerkt als *force multiplier*.

Tot in de Tweede Wereldoorlog beschikte de Nederlandse krijgsmacht niet over een formele organisatie, die belast was met de bevoorrading en verkoop van kantinedienstgoederen. Het was vooral een aangelegenheid van particulieren: zoetelaars en later marketentsters. Uitbesteding was toen de normaalste zaak van de wereld.

De term “Adaptieve krijgsmacht”, die nu zo trendy is, bestond nog niet. Maar eigenlijk zou je moeten stellen, dat de krijgsmacht ooit uitermate adaptief was. *L’histoire se repète!* Hoofdstuk 1 gaat in op cantinedienst toen de krijgsmacht deze taak nog overliet aanderden.

Toen tijdens de mobilisatie 1939-1940 de behoefte aan cantinedienstgoederen in Nederland toenam, werd het Centrale Cantine Bedrijf (C.C.B.) in het leven geroepen door de ‘etappenintendant’. Door egoïsme was deze organisatie echter geen lang leven beschoren. Toch werd volgens de zelfde leest op 1 juli 1942 (nu 75 jaar geleden) in Engeland de Cantinedienst (Cadi) opgericht. Hoofdstuk 2 gaat in op het ontstaan en de geschiedenis van deze organisatie.

Daar waar de Cadi-organisatie vooral gericht was op de verzorging van kantines op de vredeslocaties, werd binnen het 1^e Nederlandse legerkorps een eenheid opgericht, die specifiek belast was met kantinedienstverzorging te velde. Hoofdstuk 3 beschrijft de geschiedenis van deze eenheid, die “De Ghematsten Aep” als mascotte had.

Hoewel iedereen kantineverzorging nog steeds als *force multiplier* beschouwt, verhuisde zelfs “De Ghematsten Aep” op enig moment naar het door Bob Cats opgerichte museum. In hoofdstuk 4 wordt kort geschetst hoe militairen in de huidige tijd worden voorzien van kantinedienstgoederen. Uiteraard kon ik het niet laten in een Nawoord enkele persoonlijke reflecties weer te geven. Een vos verliest wel.....

Ik wens de lezer veel plezier.

Piet IJntema (Ikol bd van de logistiek)

HOOFDSTUK 1 VOORGESCHIEDENIS

Voor het schrijven van dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de navolgende bron: "Cantinezorg in het Nederlandse leger vóór de Tweede Wereldoorlog" van drs. J.A.M.M. Janssen, Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf (1982)

In de tijd voor Napoleon laten overheden de zorg voor legers bijna geheel over aan het particulier initiatief. Overheden zorgen doorgaans alleen voor brood, kaas en bier. Bierbrouwen is immers de goedkoopste methode om vuil water te reinigen. Van oudsher kennen legers een uitgebreide zgn. 'legertros'. Daarin trekken niet alleen soldatenvrouwen, soldatenkinderen, ambachtslieden en prostituees mee, maar ook kooplieden, die voedsel en drank verhandelen. Deze kooplieden worden in Frankrijk *vivandiers*, in Engeland *sutlers*, in Duitsland *Marketender* en in Nederland zoetelaars genoemd. Deze zoetelaars (het woord is een afgeleide van het oud Hollandse zieden, wat koken betekent) zijn oorspronkelijk belast met het bereiden van spijzen, maar verkopen ook vlees, groenten, tabak en sterke drank zoals jenever en brandewijn.

Tijdens de Tachtigjarige Oorlog wordt het optreden en de inzet van de zoetelaars gereguleerd door de provoost-generaal. Alleen hij bepaalt welke zoetelaars ook zaken mogen doen op of in de omgeving van een kampement. Hij bemoeit zich ook met de prijzen, maten, gewichten en voedselveiligheid. Binnen een kampement bepaalt de kwartiermeester-generaal de plaats waar de zoetelaar kwartier mag maken. In de avonduren heerst er in het kwartier der zoetelaars grote bedrijvigheid. Soldaten komen er maaltijden nuttigen of zoeken er vertier bij sterke drank. Dit leidt vaak tot drankmisbruik en ordinaire vechtpartijen, waardoor de provoost-generaal zich weer genoodzaakt voelt, in te grijpen in de 'soetel-plaatse'.

In de loop der tijd, worden de legers groter en groter en kan niet langer meer worden 'geleund' op zoetelaars. Eenheden verblijven doorgaans in kazernes waar menagemeesters zorgen voor de gezamenlijke aanschaf van levensmiddelen. Voor de aanschaf van sterke drank zijn de militairen aangewezen op plaatselijke cafés of herbergen. Tijdens optreden buiten de kazerne vervult de compagniesvrouw de 'neventaak' van marketentster. Deze compagniesvrouw is doorgaans getrouwd met de korporaal-wasbaas of een van de sappeurs en heeft als hoofdtaak het wassen, reinigen en vouwen van linnengoed van de manschappen. Wanneer de soldaten en korporaals op mars gaan, sluit zij zich, sierlijk uitgedost in een speciaal veldgewaad bij hen aan en marcheert mee

in de hoop via de verkoop van jenever, cognac, tabak en andere kleine versnaperingen wat bij te verdienen. Ook op de kazerne zelf gaat zij in de loop der jaren hiertoe over.

De wasvrouw-marketentster behoort als het ware organiek tot de compagnie en heeft dezelfde verplichtingen als een militair, waar het gaat om uiterlijk voorkomen en specifieke uitrusting. Of de verkoop van sterke drank een lucratieve bezigheid is, valt te betwijfelen. Meer dan een kleine bijverdienste zal het in die tijd niet geweest zijn. De winstmarge moet uiterst gering zijn geweest. Er is namelijk op grote schaal sprake van drankmisbruik. Een tekstfragment uit een pamflet uit 1890 *Kazerneleven, een stem uit ervaring* is veelzeggend: *“Er mag geen jenever of sterke drank in de kazerne gebracht worden, maar hij is er altijd. Op elke onderofficierskamer, bij de sergeant-majoor, in de particuliere cantines, overal is drank.”* Dus aan de omzet heeft het kennelijk niet gelegen.

Na 1900 is de wasvrouw-marketentster geleidelijk verdwenen. Op 29 mei 1889 wordt namelijk een nieuwe wasregeling ingevoerd: de reiniging van kleding moet worden uitbesteed aan particulieren. De korporaals-wasbaas verliest daarmee zijn functie en dus is ook de compagnieswasvrouw gedoemd te verdwijnen. Vanaf die tijd kan te velde slechts worden teruggevallen op de

compagnieskar, waarop levensmiddelen, kookgerei, een zgn. officierscantine en een koffieketel kan worden meegevoerd. De belading is afgestemd op de behoefte, die vijf officieren gedurende een vastgestelde periode hebben. Ongetwijfeld maakt ook de nodige hoeveelheid sterke drank hier deel van uit. Voor manschappen zijn officieel geen voorzieningen beschikbaar. In de praktijk worden ook de nodige flessen jenever meegevoerd voor soldaten, korporaals en onderofficieren. In het Duitse leger wordt in die tijd aanmerkelijk beter gezorgd voor de soldaten. In een nummer van *“Orgaan der vereeniging ter beoefening van de krijgswetenschap”* uit 1910 wordt beklemtoond, dat het met het oog op het moreel van de manschappen van groot belang is in tijd van oorlog ook aan het front bier, sterke drank en rookartikelen te verstrekken.

Omdat op de kazernes van de 19^e eeuw weinig vertier te vinden is, verlaten de manschappen in de avonduren hun verblijf en zoeken zij hun heil ergens anders. Omdat zij natuurlijk geen graag geziene gasten zijn in deftige koffiehuisen, zijn zij noodgedwongen aangewezen op ordinaire kroegen, waar drankmisbruik hoogtij viert en ook minder oirbare praktijken, zoals prostitutie, volop worden bedreven. Alcoholisme en venerische ziekten zijn in die dagen ‘normale’ verschijnselen.

Onder impuls van een zich langzaam verbeterende economie, komt er in de tweede helft van die eeuw langzaam het besef, dat het zo niet verder kan. In de Militaire Spectator

van 1855 verschijnt een artikel waarin een pleidooi wordt gehouden voor het inrichten van een militaire cantine. De soldatensociëteit van het Korps Lichte Veldartillerie in Venlo, heeft aangetoond, dat cantines levensvatbaar zijn en 'de vuile was' binnenhoudt. De administratie wordt verzorgd door een sergeant majoor, het bestuur wordt gevormd door drie korporaals, door een officier wordt toezicht gehouden en het kasboek wordt maandelijks gecontroleerd door een adjudant-onderofficier. Na het verschijnen van dit artikel, blijken commanderende officieren op vele kazernes bereid in korte tijd cantines op te zetten. De soldaten kunnen vanaf dat moment 's avonds in sfeervolle met gaspitten verlichte cantines terecht om de inwendige mens te sterken, een biertje te drinken dan wel een pijp of sigaar te roken. Ook kunnen zij kleine huishoudelijke artikelen, zoals naald en garen, papier, schrijfwaren en postzegels kopen. Het recreatieve element staat centraal. Er komt gelegenheid tot biljarten, kegelen, dammen en kaarten. Vaak staat er een leestafel met kranten en tijdschriften. Vanaf januari 1889 wordt zelfs gedurende een beperkte tijd de verkoop van glazen sterke drank toegestaan. Daarmee beoogt men het bezoek aan kroegen en 'plaatsen van nog minder zedelijk gehalte' terug te dringen.

In de loop van de tijd ontstaat op het ministerie van oorlog een dringende behoefte om strikte regelgeving uit te vaardigen. De besteding van de gemaakte winsten is daarin een

belangrijk onderwerp. Zo wordt op 25 januari 1908 het *Voorschrift betreffende de inrichting en het beheer der Cantines van de korpsen van het Leger* van kracht. Door het gebrek aan militair personeel moeten steeds meer cantines in beheer worden gegeven aan particulieren. De soldaten zijn al gauw van mening, dat deze particuliere uitbaters uitsluitend uit zijn op eigen winstbejag en zo ontstaan er relletjes.

In 1937 blijkt, dat er van de 55 cantines nog maar 12 op pachtbasis werken en weer 43 in eigen beheer worden geëxploiteerd. Omdat de behoefte aan alcohol, tabak en andere versnaperingen blijft bestaan, blijven er ook veel individueel opererende kleinhandelaars actief. Zij werken veelal met handkarren, bakfietsen of ponywagens en bezoeken daarmee de schietbanen of duiken 'geheel toevallig' op bij plaatsen waar marcherende eenheden hun rustpauzes hebben gepland. Tijdens de mobilisatie van 1939-1940 blijkt, dat controle op de tot dan toe oogluikend toegestane particuliere initiatieven gewenst is. Regelmatig fungeren de uitbaters van de rijdende kantines immers als spion voor de Duitsers.

Op dat moment is er dan ook voor het eerst sprake van een officiële centraal geleide cantine organisatie: Centraal Cantine Bedrijf (CCB). De etappenintendant heeft deze organisatie in het leven geroepen voor de troepen, die gelegerd zijn in de Vesting Holland. De bedoeling is om die onderdelen, die geen of weinig cantinefaciliteiten tot hun beschikking hebben, cantinewaren *van lagen prijs en goede kwaliteit* te verstrekken. De troepencommandanten zijn hier trouwens absoluut niet enthousiast over, omdat een deel van de winst aan dit CCB moet worden afgestaan. Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog wordt het CCB dan ook opgeheven. Na de bevrijding wordt echter een nieuw begin gemaakt met een centraal geleide organisatie: de CADI. In tegenstelling tot de mobilisatietijd is deelname niet langer vrijblijvend maar verplicht.

HOOFDSTUK 2 CANTINEDIENST OP DEFENSIELOCATIES

In bronnen is voor het eerst op 24 juni 1942¹ sprake van de term 'cadi'. In Wrottesley Park, Wolverhampton, Engeland wordt op dat moment een kantine geëxploiteerd bij de Prinses Irene Brigade. De brigade heeft kennelijk besloten om de exploitatie niet uit te besteden aan de Engelse NAAFI (*Navy, Army and Air Force Institutes*) maar het geheel in eigen hand te houden.

Al in het najaar van 1944 ziet de toenmalige Hoofdintendant van de Nederlandse troepen in Engeland (luitenant kolonel Cohen) het nut en de noodzaak in van een centrale organisatie voor het beheer van kantines voor Nederlandse militairen. Daardoor is het mogelijk om enerzijds een zo hoog mogelijk peil van kantineverzorging te realiseren en kan anderzijds 'zwarte handel' worden bestreden. Op 12 december 1944 richt de luitenant kolonel Cohen in Engeland de Centrale Intendance en Cantinedienst (CICD) op. De reserve eerste luitenant Simon van Kampen wordt de eerste commandant.

Op 8 januari 1945 wordt in Breda aan de Halstraat 29 de Afdeling Cantinedienst Centrale opgericht. De reserve majoor Sidney van den Bergh, hoofdintendant in Nederland, belast de eerder genoemde eerste luitenant Simon van Kampen met de algehele leiding van de organisatie. Deze eerste luitenant ontwerpt ook een eigen vignet, dat zichtbaar is afgeleid van de Londense Underground. Nog dezelfde maand wordt door hem ook gekozen voor de afkorting CADI.

In dezelfde periode wordt zelfs een vergeefse poging ondernomen om een eigen baretembleem in te voeren.

Het Ministerie van Oorlog geeft de volgende richtlijnen mee:

- Het bedrijf moet op commerciële basis zijn geschoeid;
- Alle winst voortvloeiend uit de verkoop moet ten bate van de Nederlandse militair worden aangewend.

Omdat er geen werkkapitaal beschikbaar is, kan men op krediet (hfl 50.000) inkopen doen bij de NAAFI in Engeland. Met de gemaakte winsten uit verkoop wordt dit krediet in de loop der tijd afgelost. Een van de eerste zaken, die reserve eerste luitenant Simon van Kampen oppakt,

¹ Later wordt bij een Ministeriële Beschikking van 27 november 1964, 1 juli 1942 als officiële geboortedatum van de Cadi vastgesteld.

is de aanschaf van cantinewagens. Op 15 maart 1945 beschikt men al over 6 bij de NAAFI bestelde wagens, die vanaf april al in Zuid Nederland worden ingezet. In augustus van hetzelfde jaar neemt men 12 en in december nog eens 20 auto's over van de NAAFI. In april 1946 koopt men 5 auto's, die in gebruik zijn geweest bij het *Women Legion* in Brussel. Men laat er geen gras over groeien. Later in dit hoofdstuk wordt meer aandacht besteed aan het fenomeen cadi-wagen.

Als Nederland geheel bevrijd is, wordt in drie districten: Zuid (Breda), Oost (Enschede) en West (Rotterdam) een depot ingericht van waaruit de Cadi-clubs bevoorraad worden. Het hoofdkantoor van de CICD (aangeduid met de term: Cadi-centrale) wordt met ingang van 1 januari 1946 gevestigd aan Westzeedijk 144 in Rotterdam. Dit zal tot 1949 ook de vestigingsplaats blijven.

Omdat het onmogelijk is voor alle onderdelen van het leger een kantine in te richten, besluit men voorlopig in ieder garnizoen een zgn. Cadi-club op te richten. Er wordt naar gestreefd deze clubs zo gezellig mogelijk in te richten met indien mogelijk een bibliotheek, lees- en schrijfkamers, kapper en was- en strijkservice. De Cadi-clubs zijn voor alle gezindten en alle militairen ongeacht rang of stand toegankelijk. Op 26 februari 1945 wordt in Bergen op Zoom de eerste Cadi-club geopend².

Al snel komt er ook behoefte aan een ontwikkelings- en ontspanningsorganisatie. De Unie van Vrouwelijke Vrijwilligers (UVV), die in de bezettingstijd in de illegaliteit tot stand komt, voorziet

² Bijzonder is het te vermelden dat op 4 december 1945 aan de Oude Gracht in Utrecht een Cadi-club wordt opgericht, waarvan prins Bernhard klant en naamgever wordt: "Prins Bernhardclub" (zie foto hierboven).

hier de eerste tijd in. Zo schrijft de presidente van de afdeling Rotterdam in juni 1946 in het landelijk periodiek het volgende:

“Is er één taak, die meer op de weg van de UVV ligt dan te helpen bij de verzorging van onze militairen? Iedere vrouw voelt het als haar plicht, wanneer zij door één avond of één middag per week in Cadi-clubs te werken, medehelpt den goeden geest in ons leger te bevorderen en de band tusschen burgers en militairen te versterken. Een gastvrouw behoort te zorgen dat het haar gasten aan niets ontbreekt. Zij helpt om de bediening goed en vlot te laten verlopen. Zij stelt belang in het wel en wee harer gasten en interesseert zich voor hun problemen. Zij zorgt mede in overleg met den gastheer voor goede ontspanning, door sport, spel en amusement. Gastheer is de Cadi-officier en gastvrouw is de UVV-leidster die met haar helpsters- als goede dochters des huizes- de bediening en de verzorging op zich neemt.”

Al snel wordt een militaire O&O-organisatie opgericht: “Alles voor onze strijders” (AVOS). In 1946 gaat deze organisatie over in de Dienst Recreatie en Algemene Ontwikkeling (RAO). Voor de meeste lezers zal de latere opvolger: WZZ, bekender in de oren klinken. Dat Cadi en WZZ later onderwerp worden van vaak dezelfde reorganisatievoorstellen is dan ook niet vreemd.

Het beleid van de Cadi Centrale is er in het begin op gericht het gebruik van het woord “cantine” zoveel mogelijk te beperken. *“Het woord cantine moet zo min mogelijk worden gebruikt. Alleen voor zeer armoedige lokaliteiten die er geen aanspraak op kunnen maken “club” genoemd te worden, wordt de naam “cantine” gebruikt.”*

In de loop van 1947 zijn er in totaal 37 Cadi-clubs. De Horeca ondernemers zien in de Cadi-clubs een geduchte en oneerlijke concurrent. In de loop der tijd beginnen ook vele onderdelen hun eigen kantines in te richten. Op de kazernes wordt inmiddels een onderscheid gemaakt tussen dienstplichtigen en beroeps en daarmee ook tussen manschappen, korporaals, onderofficieren en officieren. Er wordt steeds minder gebruik gemaakt van Cadi-clubs. Bij de religieuze leiders, die op dat moment in Nederland nog echt tot de notabelen behoren, bestaat inmiddels ook veel weerstand. Zo wordt op het eerste Christelijk Militaire Congres in 1946 door een van de sprekers gesteld dat de Cadi een ontspanning biedt, die voor christenen onaanvaardbaar is. In een vergaderverslag van Cadi-Districtsinspecteurs uit januari 1947 staat de navolgende veelzeggende tekst:

“In de C.C Utrecht is het zelfs zo, dat leden van de Zedenpolitie op de avonden dat vrouwen en meisjes van militairen toegang hebben tot de club, in burger aanwezig zijn.”

Als tegenwicht worden steeds meer christelijke militaire tehuizen heropend. In 1950 wordt de Cadi-club Assen als laatste opgeheven. Een instituut, dat in 1945 en de eerste naoorlogse jaren zijn diensten heeft bewezen, behoort definitief tot het verleden.

Hoe zit het met de kantineverzorging van onze in Indonesië ingezette militairen, zult u zich als lezer afvragen. Deze mannen worden niet vergeten, maar het kost moeite om te moeten melden, dat dit dan wel het gevolg is van particulier initiatief in gemeentes, die meeleven met

hun uitgezonden inwoners en niet te danken is aan de Koninklijke landmacht. De organisatie met de naam Nationale Inspanning Welzijnsverzorging in Nederlands Indië (NIWIN) speelt daarbij een belangrijke rol. "Us herte is by jimme" (ons hart is bij jullie) is op de op de volgende bladzijde afgebeelde, door de gemeente Leeuwarden geschonken, cadiwagen te lezen.

Al in 1949 wordt een eerste Commissie tot reorganisatie van de Cadi ingesteld. Er zullen naar later blijkt, nog vele volgen. Het belangrijkste advies luidt: *"De korpscommandanten, daarin bijgestaan door speciale commissies, belasten met de exploitatie en het beheer van eigen onderdeelcantines."*

Op 5 juli 1949 wordt in Amsterdam de Stichting Marine Cantine Dienst (MARCANDI) opgericht. Kennelijk krijgt de Koninklijke Marine ook oog voor de toegevoegde waarde van cantinedienst, maar heeft men geen vertrouwen in de op de KL en de KLu gerichte organisatie van de Cadi.

Daar waar met geld wordt gewerkt, kan ook winst worden gemaakt. En winst maken, ligt, zo blijkt uit bronnen, vanaf het begin erg gevoelig en leidt tot ongewenste initiatieven van personen, die juist op winst uit zijn. In een rapport van een commissie van onderzoek van 15 februari 1951 worden de navolgende "ervaringsfeiten"esignaleerd:

- a) *In vele cantines wordt oneconomisch omgegaan met grondstoffen voor koffie en thee; hierdoor ontstaan belangrijke rendementsverliezen.*
- b) *Meermalen zijn grote kastekorten ontstaan doordat de cantine-commissies vaak onvoldoende toezien op de grootte van de gelden en goederen voorraden onder de beheerders.*
- c) *Sommige cantine-commissies doen zelfstandig inkopen, welke als onoordeelkundig moeten worden aangemerkt en onvermijdelijk zgn. winkeldochters kweken, afgezien nog van het risico van veroudering en bederf, mede door onbekendheid met de afzetmogelijkheden.*

De 'vuile was' blijft niet binnenshuis. Op 12 november 1951, zo meldt een artikel van 30 november dat jaar uit de Nieuwe Leidsche Courant, zijn bijzondere regelingen getroffen voor de interne reorganisatie van de 'Cantinedienst der Koninklijke Landmacht en Luchtvaart'. Een

van de belangrijkste bepalingen is, dat 5 procent van de opbrengst ter beschikking moet worden gesteld 'tot nut en genoegen' van de soldaten. Eenheidscommandanten worden vanaf dat moment ook verplicht om alle houdbare artikelen centraal (lees: bij de Cadi) in te kopen. Dat geldt niet alleen voor de cantines op de kazernes, maar ook voor de in eigen beheer zijnde cantinewagens. Lopende contracten moeten worden beëindigd en voor 1 december moeten alle gelden (m.u.v. de eerder genoemde 5 procent) worden gestort op de rekening van de Centrale Cantinedienst.

In een Landmachtorder (Lao) van 1953 wordt de Cadi, sinds eind 1949 gehuisvest in de Doelenkazerne te Leiden, aangewezen als unieke en verplichte leverancier van officiers- en onderofficiersmesses en korporaals- en manschappenkantines. Vanaf dat moment verschijnen met de regelmaat van de klok nieuwe richtlijnen. Doorgaans gebeurt dat in de vorm van Landmacht- en Luchtmachtorders of -mededelingen. De Cantinedienst valt dan inmiddels onder de Kwartiermeester Generaal (KMG). Zo wordt onder meer regelgeving uitgevaardigd over evt. oprichting, inrichting, exploitatie en opheffing van manschappen- en korporaalskantines en onderofficiers- en officiersmesses en later ook onderdeelkantines.

In 1967 verschijnt in "De Intendance" ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Cadi een uitgebreid artikel over de geschiedenis. Het artikel wordt afgesloten met een naschrift, waarin wordt gemeld, dat de Minister van Defensie een "Commissie doelmatigheid messes en kantines" heeft ingesteld, die de opdracht heeft gekregen een onderzoek in te stellen naar de gang van zaken bij op dat moment 130 kantines met 565 buffetten in Nederland en 13 kantines met 31 buffetten in West-Duitsland. De werkgroep "Administratieve Organisatie Cantines" levert op 25 oktober 1968 het rapport Masurel op. De werkgroep "Administratieve Organisatie Cantines (KLu)" levert een jaar later (op 20 oktober 1969) het rapport van der Vossen op. Dit zijn de eerste rapporten. Er zullen nog vele onderzoeken en rapporten volgen.

Op 15 mei 1970 wordt de werkgroep "Reorganisatie Cantinedienst" ingesteld. Deze werkgroep komt met een aantal aanbevelingen. Zo beveelt zij aan om een strikte taakscheiding toe te passen tussen enerzijds de kantinebeheerders (ressortend onder C-Kazco, die op zijn beurt weer verantwoording verschuldigd is aan de kazernecommandant) en anderzijds de officier van voeding en de korpsadministrateur, die beiden direct verantwoording verschuldigd zijn aan de kazernecommandant. De kazernecommandant is bij de Koninklijke landmacht de sleutelfiguur. Daarnaast beveelt men aan de inkoop te laten geschieden via het Rijksinkoopbureau (RIB).

Op 31 januari 1972 levert Bakkenist, Spits en co (organisatie adviseurs) het Deelrapport Kantinedienst op, dat onderdeel uitmaakt van het meer omvattende Rapport inzake samenwerking krijgsmachtdelen. Het deelrapport betreft een onderzoek naar enerzijds de integratiemogelijkheden van de bestaande kantine-organisaties van de drie krijgsmachtdelen en anderzijds de mogelijkheden van uitbesteding van werkzaamheden aan de civiele sector. Ook wordt onderzoek gedaan naar meer doelmatige exploitatiemogelijkheden van de kantines. Tijdens het onderzoek komt aan het licht, dat de CADI structureel verlies lijdt en MARCANDI structureel winst maakt. De oorzaak hiervoor ligt vooral in het feit, dat bij de KL en de KLu veel

Cadi-personeel (bijna 800 man) in dienst is en dat bij de KM de eenheden zelf zorgdragen voor bemensing.

De volgende aanbevelingen worden gedaan:

- Het RIB belasten met de aanschaf van de kantinegoederen bij alle krijgsmachtdelen.
- De opslag en distributie van kantinegoederen afstoten naar de civiele sector.
- De kantine-exploitatie brengen onder verantwoordelijkheid van lokale commandanten en de kantine-eenheden volledig integreren met de voedingseenheden. (Bij de KM is dat eigenlijk al het geval)
- Voor de consumptieverzorging tijdens de diensturen zoveel mogelijk gebruik maken van automaten.
- De consumptieverzorging buiten de diensturen bij de KL grotendeels laten overnemen door onderdeelbars, waarbij de exploitatie in handen en voor rekening van de manschappen zelf is.
- Uitbesteding van de exploitatie van kantines aan civiele sector wordt om bedrijfseconomische redenen afgeraden.
- De CADI-organisatie en de Stichting MARCANDI zijn overbodig en kunnen opgeheven worden.

Het is hierna een hele tijd stil en rustig. Medio 1985 (de CADI is inmiddels gevestigd in een complex van het voormalige militaire vliegveld aan de Rijksweg te Wassenaar) geeft de Legerraad opdracht tot onderzoek naar de mogelijke reorganisatie van de kantineverzorging in de Koninklijke landmacht. Aanleiding hiervoor is het structurele exploitatietekort van inmiddels 18 miljoen gulden per jaar. Niet langer meer wordt kantineverzorging als secundaire arbeidsvoorwaarde beschouwd. Op 11 juni 1986 levert de Projectgroep Kantineverzorging een Memorandum op, waarin wordt geconcludeerd, dat het tekort te wijten is aan 'zwarte inkoop' door kantines en messes en inadequate interne en administratieve organisatie van de CADI. Op 1 september 1987 doet de Werkgroep Kantineverzorging (ressortend onder het Projectteam Materiële Personeelsverzorging) een drietal aanbevelingen: overdracht van de inkoopfunctie van kantinegoederen rechtstreeks aan de DMKL, overdracht van de distributiefunctie aan NLC/119 Levensmiddelendepot en overdracht van de exploitatie van de manschappen- en korporeelskantines aan NTC.

De aanbevelingen worden uiteindelijk overgenomen en op 30 april 1991 komt er na ruim 48 jaar en jarenlange onzekerheid over het voortbestaan een einde aan de CADI-organisatie. Op de kazernes wordt de kantineverzorging, net als de verzorging van levensmiddelen een taak en

verantwoordelijkheid van de inmiddels opgerichte verzorgingspelotons van de MPV-organisatie (Materiële PersoneelsVerzorging). Vanaf 2001 is op alle kazernes koffie en thee gratis!³

Tot zover de organisatorische ontwikkelingen in een historisch kader. Bij de meeste lezers is de CADI vooral bekend vanwege een tweetal fenomenen: de CADI-wagen en het suikerklontje. Hieronder wordt hier kort aandacht aan besteed.

HET FENOMEEN CADI-WAGEN

Een dag op de schietbaan is niet geslaagd als de CADI-wagen niet langs is geweest. In de koude periodes behoort vooral het broodje warme worst tot de categorie *fast mover*. In de garnizoenen, die beschikken over een of meerdere schietbanen heeft de CADI-organisatie voldoende mobiele middelen om ook bij verblijf buiten de kazerne de militair te voorzien van de zo onmisbare kantinegoederen. In de loop der jaren hebben verschillende verschijningsvormen dienst gedaan. Hieronder wordt een aantal varianten afgebeeld.

Sommige eenheden zijn zelfvoorzienend en niet afhankelijk van de CADI, zoals op onderstaande afbeelding is te zien.

³ De 'vergaderkoffie' was al vanaf begin jaren '90 gratis.

HET FENOMEEN SUIKERKLONTJE

Bij de koffie, zowel vanuit de CADI-wagen als in de kantines en messes krijg je als consument altijd een suikerklontje van de CADI. De Cantinedienst heeft dit klontje bedacht als rekeneenheid voor de koffieverstrekking.

Het klontje vertegenwoordigt een waarde van hfl 0,45. Bij tellingen wordt zo de koffievoorraad en dus ook de verkoop van koffie berekend. Het moge duidelijk zijn, dat verkoop van koffie zonder suikerklontje (niet iedere consument gebruikte suiker) leidt tot positieve kasverschillen. En dat moet natuurlijk door de messbedienden worden voorkomen.

Een andere functie van het suikerklontje is het verstrekken van informatie aan consumenten. In die zin kan het suikerklontje (althans de verpakking) worden gezien als voorloper van INTRANET, Twitter en andere social media. Er wordt niet alleen informatie gegeven over bijzondere gebeurtenissen. Er worden ook stichtelijke boodschappen verkondigd.

HOOFDSTUK 3 CANTINEDIENST BIJ INZET VAN KL-EENHEDEN

Van cantinedienst bij het legerkorps is pas begin vijftiger jaren officieel sprake. Uit overlevering is echter bekend, dat na de bevrijding van het zuiden van Nederland de toenmalige Centrale Intendance en Cantinedienst over een cantinewagendetachment met daarin enkele cantineauto's beschikte. Een of meerdere malen per week bezoekt men afgelegen posten om militairen in de gelegenheid te stellen die artikelen te kopen, die nog niet in de winkels verkrijgbaar zijn of onder strenge distributievoorschriften vallen. Later wordt dit cantinewagendetachment ingezet om de vaste cantines te bevoorraden en troepen te bevoorraden, die enkele dagen op oefening zijn of als hulp worden ingezet bij allerlei civiele werkzaamheden en daardoor niet kunnen terugvallen op vaste cantines. Dit cantinewagendetachment vormt enkele jaren later (medio 1952) de kern van de zgn. "Beperkte Intendance Cadi Compagnie", die wordt opgericht voor de verzorging van legerkorpstroepen, 1 Divisie en 1 Schaduw Divisie. Deze eenheid bestaat volgens de Manoeuvre Uitrusting Staat (MUS) uit een stafgroep onder leiding van een adjudant met o.a. magazijnbediendes en schrijvers en een peloton onder leiding van een luitenant met slechts één cadigroep van 1 onderofficier en 19 soldaten/korporaals. Deze cadigroep beschikt o.a. over 8 cantinewagens, 8 waterremmers, 2 geïsoleerde gamellen, 2 benzinekooktoestellen, 2 groepstenten en niet te vergeten 4 geldtassen, 2 telmachines, 2 geldkisten en speciale koperen hangsloten. Al dit materieel is Amerikaans (Marshall hulp).

Al snel wordt duidelijk, dat er behoefte is aan richtlijnen voor de verkoop. In september 1953 wordt de "Richtlijn cantinedienst te velde" van de Inspecteur Der Intendance van kracht. Deze Richtlijn is niet meer, maar ook niet minder dan een nadere uitwerking van de Handleiding, die al van toepassing is bij de oefening "*GRAND REPULSE*" (de eerste grote naoorlogse oefening van het legerkorps in oprichting). Er wordt dan al onderscheid gemaakt in twee soorten verkoop: directe en indirecte verkoop. Directe verkopen zijn de verkopen vanuit een cantinewagen of cantinetent aan individuele consumenten. Bij de indirecte verkopen spelen administratief beheer en financiële verantwoording en dus de korpsadministrateur een cruciale rol. Onderwerpen als beschadiging en vermissing van artikelen, die 'geliefd zijn bij velen', en geldoverschot of geldtekort liggen gevoelig. Datzelfde geldt voor het begrip 'omzetpremie'. De Cadi eenheid wordt geacht over het omzetbedrag 5% premie uit te keren. Tijdens oefeningen moet dat bedrag worden uitgekeerd aan commandanten (regimentscommandant, divisiecommandant of legerkorpscommandant).

In dezelfde periode wordt voor de bevoorrading in oorlogstijd ook een onderscheid gemaakt in drie soorten Cadi-goederen:

- Essentiële Cadi-goederen: verstrekking 'om niet'⁴ niet alleen artikelen zoals kauwgum, scheermesjes etc. maar ook sterke drank en sigaretten. De bevoorrading verloopt via de klasse I kanalen.
- Niet-essentiële Cadi-goederen: verstrekking tegen betaling.
- Belangrijke Cadi-goederen: verstrekking tegen betaling, maar alleen als capaciteit beschikbaar is.

In die periode is er klaarblijkelijk behoefte aan een onderscheid tussen 'niet-essentieel' en 'belangrijk'. Nuancering is een groot goed.

Bij de overgang van de Engelse naar de Amerikaanse organisatie in 1954 wordt naar voorbeeld van de *US Mobile Quartermaster Sales Company* 116 Cadi Compagnie opgericht. In de archieven van het Bureau Geschiedschrijving wordt 18 december 1953 als officiële oprichtingsdatum genoemd. De eerste luitenant F.J. Burg is de eerste commandant.

Deze eenheid krijgt tot taak: *"Het voorzien in de faciliteiten voor de verkoop tegen contante betaling aan militair personeel te velde van artikelen, welke niet van rijkswege worden verstrekt en van goederen, waaraan behoefte ontstaat boven de verstrekking van rijkswege; voorts het beheren en opslaan hiervan."*

De compagnie heeft een sterkte van 5 officieren, 18 onderofficieren en 169 korporaals/soldaten. Naast een compagniesstaf bestaat zij uit een bevoorradings- en verkooppeloton (met 8 cantinewagens) bedoeld voor de logistieke ondersteuning van de legerkorpstroepen en drie cadipelotons (met ieder 10 cantinewagens), die ieder zelfstandig een divisie kunnen ondersteunen. In de cantineauto's staan o.a. een grote watertank, een gootsteen met afvoer, een butagasinstallatie, koffieperculators, dubbelwandige koffiecontainers, een eenvoudige toonbank en een uitstalruimte voor artikelen. Elk cadipeloton beschikt daarnaast over 4 tenten, waarmee verkooppunten kunnen worden ingericht. Deze verkooppunten worden meestal in de directe nabijheid van de verdeelplaatsen levensmiddelen ontplooid.

Eenheden (lees: korpsadministrateurs) kunnen daar de goederen kopen, die vervolgens via indirecte verkoop aan de individuele militairen worden verkocht. Nu terugkijkend moet je constateren, dat er in die periode verdeelplaatsen cadi bestaan.

Klant lost emballage op de cadi verdeelplaats.

⁴ Een andere term voor 'gratis'.

In een door majoor intendance A.M. Oosthoek (C-116 Cadicompagnie van april 1956 tot augustus 1957) geschreven artikel uit “De Intendance” van februari 1958 zijn de volgende tekstfragmenten illustratief voor cadi in die tijd:

“De verzorging door de Cadi Compagnie in vreedstijd beperkt zich voornamelijk tot het inzetten van een of meerdere cantinewagens bij oefeningen van bataljons of grotere eenheden buiten de garnizoenen. Voorts bij bijzondere militaire gebeurtenissen zoals de parade op de verjaardag van H.M de Koningin, de vierdaagse, Taptoe Delft, ouderdagen, de legertentoonstelling enz.”

“Een belangrijk object voor de compagnie vormen de schietoefeningen in het buitenland met name de oefeningen van cavalerie- en artillerie-eenheden op de schietterreinen van de Northern Army Group in de omgeving van Hohne en Munster en de oefeningen van infanterie-eenheden in het All Arms Training Centre (AATC) in de omgeving van Paderborn (Sennelager) en in het Belgische schietkamp in de noordelijke Eifel (Kamp Vogelsang). Bij deze oefeningen wordt aan de vaste kampstaven een vrij groot detachement toegevoegd voor cantineverzorging. Deze wordt verleend door het inrichten van vaste verkoopplaatsen in bestaande gebouwen en door het inzetten van wagens op de schietbanen en in de bivaks.”

Bij de lezers, die nog de dienstplicht hebben meegemaakt, zullen deze oefenlocaties weemoedige herinneringen oproepen. In hetzelfde artikel wordt overigens ook kort aandacht besteed aan de (administratieve) rompslomp, die het terugvoeren van accijnsvrije goederen zoals bier, gedistilleerd en tabaksartikelen naar Nederland met zich meebrengt. Persoonlijk ben ik verrast door het gegeven, dat de beheerders van de cantinewagens na opmaak van de maandverantwoording het financieel overschot krijgen uitgekeerd en evt. tekorten zelf moeten bijpassen. ‘Fijntjes’ wordt nog vermeld dat de overschotten tijdens oefeningen in het algemeen groter zijn, en dat dit komt door de haast waarmee gewerkt moet worden.

Majoor A.M Oosthoek acht het noodzakelijk om het artikel als volgt af te sluiten:

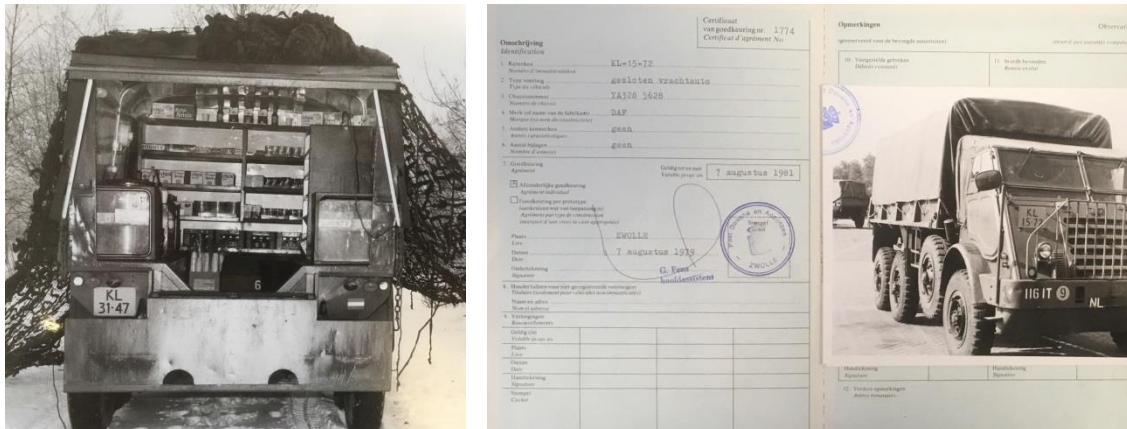
“Ik wil besluiten met nogmaals te wijzen op de misvatting, die ook nog wel in ons dienstvak bestaat, dat de Cadi Compagnie een onderdeel zou zijn van de Centrale Cantinedienst van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht. 116 Intendance Cadi Compagnie staat in vreedstijd onder de bevelen van C-150 Intendance Basisgroep; zij vindt in oorlogstijd een taak bij het Legerkorps en staat alsdan onder de bevelen van C-1LK.”

Aanvankelijk is 116 Intendance Cadi Compagnie gelegerd in Leiden: op de Doelenkazerne en de Morschpoortkazerne. Dat is praktisch omdat de Centrale Cantinedienst op dat moment ook op de Doelenkazerne in Leiden is gevestigd. Vier maanden lang oefenende troepen in “La Courtine” ondersteunen, is het jaarlijks hoogtepunt van deze eenheid, die overigens ook daarbuiten heel druk is. Eenheidscommandanten in die tijd maken zich steeds meer zorgen over de onderhoudstoestand en het niveau van de militaire vaardigheden⁵. Van 150 Intendance Basisgroep ‘verhuist’ 116 via 626 Intendance bataljon op 1 juni 1961 naar 103

⁵ Vele commandanten na die tijd herkennen dit gevoel van onbehagen.

Intendance bataljon, dat deel uitmaakt van 101 Intendancegroep. Op 24 juli 1963 verhuist 116 fysiek naar de Generaal Spoorkazerne in Ermelo. Vanaf 17 mei 1965 is de eenheid dan ingedeeld bij 102 Intendancébataljon. Tot 1964 beschikt de eenheid over eerst de Canadese Cadiwagen Ford F5 en daarna de Nederlandse A40, die berucht is om zijn startproblemen, zeer gebrekkige terreinvaardigheid en lage inzetbaarheid. Vanaf 1964 krijgt de eenheid de beschikking over een speciaal omgebouwde DAF YA 328.

Deze voertuigen werden periodiek gekeurd voor het vervoer van goederen onder douaneverzegeling.

HET FENOMEEN 'BREUKGELD'

Daar waar zaken worden gedaan en geld kan worden verdiend, worden nog wel eens 'stimuli' toegepast.

Op 20 juni 1966 schrijft de toenmalige C-116 Cadicompagnie (kapitein E. Ennenga) een brief aan Hoofd Cantinedienst in Leiden. In deze brief stelt hij voor om bij elke oefening waar 116 wordt ingezet ¼ procent van de omzet uit te keren aan 116 Cadicompagnie teneinde dit te verdelen over het dienstplichtig personeel. Daarnaast stelt hij voor om per zelfstandige cantinewagen en zelfstandig werkend verkooppunt in navolging van de zgn. "Avonduren vergoeding Seedorf" de volgende bedragen uit te keren:

- Hfl 5, bij een omzet van hfl 400 tot hfl 1000
- Hfl 10, bij een omzet van hfl 1000 tot hfl 2000
- Hfl 20, bij een omzet van hfl 2000 tot hfl 4000 en
- Hfl 40, bij een omzet van hfl 4000 of hoger.

In een brief van 6 juli 1966 gaat Hoofd Cantinedienst (kolonel J.A. Collard) akkoord met dit voorstel.

Vanaf het allereerste begin staat 116 Cadicompagnie in de warme belangstelling van vele partijen. Niet alleen de consumenten. Toch valt op dat tijdens de interne controle die op reguliere basis bij eenheden wordt uitgevoerd, pas vanaf beginjaren '70 ook de administratie

verzorgende eenheid onder de loep wordt genomen; zo ook bij 116 Cadicompagnie. De bevindingen zijn onthutsend. Hieronder een kort veelzeggend tekstfragment uit het verslag:

“ De werkinstructie van DKMG bleek tijdens de oefening op een aantal essentiële punten niet te worden nageleefd. De juiste toepassing van de werkinstructie werd noch door de compagniescommandant ⁶ , noch door de bataljonscommandant gecontroleerd en gewaarborgd, hoewel beide tijdens de oefening aanwezig waren. Van enige controle op de juiste uitvoering van bedoelde werkinstructie door de – eveneens aanwezige – officier van de Sectie Bevoorrading van het LLC is evenmin gebleken. Aan de bepalingen van de werkinstructie werd overigens ook door anderen dan functionarissen van de gecontroleerde eenheid niet voldaan. Vele malen kon worden geconstateerd dat de door deelnemende troepen opgegeven verzorgingssterkte bij de aanvullingsplaats cadi afweek van de verzorgingssterkte, die was opgegeven bij de aanvullingsplaats levensmiddelen. ”

In 1973 stelt C-LLC (brigade generaal O’Herne) een projectofficier aan (majoor Dik Purmer) die in samenwerking met C-116 Cadicompagnie een vernieuwde administratie moet opzetten. Dat het menens is, blijkt wel uit het feit dat C-LLC persoonlijk leiding geeft en toezicht houdt op de vorderingen.

In het controleverslag over de periode juli 1975 tot februari 1978 is men positief van oordeel over de gevoerde administratie verzorgende eenheid. Kennelijk is de rust en het vertrouwen in de eenheid teruggekeerd en zijn de soms ook onterechte vooroordelen inmiddels, althans grotendeels, verdwenen. De eenheid is in control!

Toch is er tijdens de controle begin jaren ‘70 meer geconstateerd dan er in het formele verslag is vastgelegd. Dat blijkt als eind jaren ‘70 twee onderofficieren van 116 Cadicompagnie terecht staan bij de krijgsraad in Arnhem voor het binnen 2 jaar uit de kas laten verdwijnen van naar schatting hfl 16.000,-. De verdwijning is in 1972 aan het licht gekomen tijdens een steekproef van de accountantsdienst van het leger, zo meldt een krantenartikel. Een van de onderofficieren geeft als reden voor zijn handelen op, dat hij het ‘geleende’ geld aan zijn vrouw heeft gegeven ter compensatie voor al die weken dat hij door oefeningen niet thuis kon zijn. Betrokken onderofficieren smokkelen daarnaast ook nog sterke drank, die zij in een eigen netwerk te koop aanbieden. Geplaatst worden en werken bij 116 Cadicompagnie wordt door een aantal beroepsmilitairen gezien als een bijzondere kans. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat men sterke benen nodig heeft om de weelde van werken bij 116 te kunnen dragen. Verkopen van aantrekkelijke goederen en ontvangen van geld, blijven activiteiten met een hoog (afbreuk)risico.

In een brief van 22 september 1976 deelt de Kwartiermeester Generaal (KMG) aan C-116 Cadicompagnie mee, dat de in 1966 ingestelde ‘Regeling breukgeld’ buiten werking moet worden gesteld en met ingang van 1 januari 1977 vervallen is verklaard. Als reden geeft de KMG op, dat de regeling niet de instemming kan verkrijgen van de Hoofdafdeling

⁶ De toenmalige commandant ‘verdwijnt’ vlak na het verschijnen van het rapport.

Comptabiliteit van het Ministerie van Defensie. Kennelijk staan 116 Cadicompagnie en rantsoenering van accijnsvrije goederen onder een strengere vorm van toezicht.

Uit de tekstfragmenten hierboven, zou de lezer (overigens ten onrechte) kunnen afleiden, dat het bij 116 Cadicompagnie alleen 'Sodom en Gomorra' is. Op het ochtendappel van 9 januari 1974 reikt Commandant Legerkorps Logistiek Commando (brigadegeneraal O' Herne) een wisselbeker uit aan een trotse commandant 116 Cadicompagnie (kap F.G. van der Hooft) als teken, dat zij zijn uitgeroepen als meest verdienstelijke compagnie. Het is dan al de

tweede keer in korte tijd dat 116 de beker krijgt. De beker komt toe aan de eenheid, die bij beoordelingen en inspecties het hoogste aantal punten krijgt toegekend. Het is nu moeilijk na te gaan, maar de prestatie, die 116 Cadicompagnie in 1973 tijdens de grote legerkorpsoefening BIG FERRO levert, zal ongetwijfeld een rol hebben gespeeld bij de toekenning. Overigens moet de lezer beseffen, dat grote legerkorpsoefeningen, die slechts eens per 5 jaar worden gehouden, de zeldzame momenten zijn, dat de compagnie in zijn geheel op een en dezelfde plek aanwezig is en als compagnie wordt ingezet. Er zijn altijd wel een of meer cadidetachementen in het buitenland op oefening, waardoor de compagniesleiding (commandant en compagnies sergeant-majoor) zelden of nooit invloed kan uitoefenen op de eenheid. In dat licht bezien, is nog meer bewondering en waardering voor 116 Cadicompagnie op zijn plaats.

116 Cadicompagnie: operationeel inzetbaar?

Deel uitmaken van 116 Cadicompagnie betekent zoals hierboven al is aangegeven dat je met een behoorlijke regelmaat op oefening bent. Dat betekent veel ervaring maar ook veel van huis. Voor dienstplichtige militairen vormt dit een welkome aanvulling op de wedde; de onderofficieren beheerder en zeker hun thuisfront denken hier wel eens anders over.

Het betekent ook dat je regelmatig in situaties komt met een flink afbreukrisico. Tijdens schietseries en grote oefeningen bezoeken de cadivertegenwoordigers van alle eenheden (vaak zijn dat de administrateurs) al op de eerste dag de aanvullingsplaats om naast de ongerantsoeneerde artikelen vooral ook de gerantsoeneerde artikelen (gedistilleerde dranken en sigaretten) af te halen en te betalen. Vaak staat het wachtcircuit zelfs al vol als 116 Cadicompagnie aankomt op locatie, de aanvullingsplaats nog moet inrichten en de opvoer nog moet binnenkomen. Aan het einde van de uitgifte/verkoop moet de beheerder (voorzien van een wapen met munitie) dan het ontvangen cash geld (soms wel meer dan 50.000 Dmark) afstorten bij een lokale bank.

Bijna altijd gaat een aantal cadiwagens mee. De bemanning krijgt elke dag weer een voorraad artikelen en een hoeveelheid wisselgeld (met een waarde van 1000 Dmark) mee en wordt geacht aan het einde van de dag verantwoording af te leggen aan de beheerder. Rekenfouten, wisselfouten en verduistering dan wel fraude liggen dan natuurlijk op de loer. Niet iedereen was bereid dan wel geschikt om te dienen bij 116 Cadicompanie.

Aan het einde van de oefening probeert het Cadi-detachement de niet verkochte accijnsvrije gerantsoeneerde artikelen tegen betaling over te dragen aan de beheerders van de diverse in West Duitsland aanwezige Cadi-winkels zoals in Blomberg, Hohne en Langemanshof. Het deel dat niet kan worden overgedragen, wordt in verzegelde cadi-wagens teruggevoerd naar Nederland en daar ingeleverd bij de CADI in Wassenaar.

Naast de gebruikelijke schietseries, de bataljons-, brigade- en legerkorpsgeleide oefeningen vormt de vierdaagse van Nijmegen een jaarlijks terugkerend hoogtepunt, waarbij grote omzetten worden gerealiseerd. Wat velen niet weten, is dat 116 Cadicompanie deel uitmaakt van het logistieke detachement dat 44 Painfbat uit Zuid Laren bij inzet voor de VN moet ondersteunen. Het codewoord voor inzet luidt: Rampspoed-Ochtendblad. Jarenlang moeten niet alleen voorraden worden aangehouden, maar moet ook het personeel 'uitzendgereed' zijn. In dat kader geldt voor een deel van het personeel van 116 Cadicompanie een bijzondere vaccinatieplicht.

Het fenomeen Joko

Joko ook wel de 'Ghematsten Aep' genoemd is de mascotte van 116 Cadicompanie. In 1966 worden de soldaten zowel door de CC (de toenmalige kapitein Ennenga) als de plv. CC (de toenmalige eerste luitenant Bernasco) stelselmatig aangesproken met de titel APEN. Omdat de soldaten dankzij de initiatieven van de CC aan het einde van elke oefening, waarbij zij zijn ingezet, naast de oefentoelage ook nog een deel van het eerder genoemde 'breukgeld' krijgen uitgekeerd, beschouwen velen zichzelf als gematste aap. Tijdens de schietserie koopt een van de toenmalige sm cadibehouders (i.c. smmb vd Star) in het *Round House*⁷ in Hohne een aap voor

de prijs van DM 13,--. Na de oefening maakt zijn echtgenote een uniform voor deze aanwinst. Vanaf dat moment gaat de aap, die de naam Joko krijgt, met elke oefening mee en wordt hij in de onderdeelskantine geplaatst. Een van de dienstplichtige soldaten van het peloton maakt tijdens de eerste oefening van Joko een bordje met de tekst: 'In den Ghematsten Aep'. Vanaf dat moment is een traditie geboren en wordt Joko de mascotte voor de gehele compagnie. Op 28 februari 1968 wordt Joko bevorderd tot sld der eerste klasse. Op 1 april 1969 wordt Joko op voordracht van de toenmalige CC door de bataljonscommandant bevorderd tot korporaal.

⁷ Het *Round House* is de belastingvrije winkel voor in Hohne en Bergen gelegerde Britse militairen.

Daarbij wordt wel 'fijntjes' de bepaling geplaatst, dat Joko i.v.m. zijn gebrek aan ijver geen recht heeft op de bij de rang behorende wedde.

Op 15 april 1971 wordt aan Joko een krijgstuchtelijke straf van 7 dagen licht arrest opgelegd met de navolgende strafreden: *"Tijdens oefening te West Duitsland aangetroffen met de rangonderscheidingsteken van vaandrig i.p.v. korporaal, dit onder de verzachtende omstandigheden dat zijn pelotonscommandant hem hiertoe aangezet zou hebben."*

Op 18 november 1977 wordt aan Joko het rode erekoord toegekend door C-102 Aanvullingsplaatsbataljon met als waarderingsredenen:

1. *Gedurende zijn plaatsing als mascotte van 116 Cadicie, in belangrijke mate bijgedragen tot de goede sfeer binnen zijn eenheid.*

2. *De bouw van de naar hem genoemde nieuwe compagniesbar gesteund door geniale invallen, langdurige en inspirerende persoonlijke inzet, zonder dat dit afbreuk deed aan zijn humeur.*

Op 20 maart 1979 wordt 116 Cadicompagnie opgeheven. Vanaf dat moment krijgen zowel 112 als 121 Gemengde Aanvullingsplaatscompagnie een cadipeloton. Deze pelotons nemen dan de taken over en zetten de werkzaamheden voort. Daarmee komt een einde aan de Ghematsten Aep.

De compagniesmascotte Joko wordt door tussenkomst van de commandant van 102 Aanvullingsplaatsbataljon overgedragen aan het museum van de Intendance. Tot op de dag van vandaag heeft Joko een prominente plaats in de inmiddels in Soesterberg gehuisveste Historische Collectie.

Omdat de Staf van 116 Cadicompagnie de Staf gaat vormen van een nieuwe eenheid: 115 Algemene Bevoienstencompagnie, buiten de CC en zijn CSM het moment uit om aan de nieuwe eenheid een nieuwe mascotte toe te kennen: de Ghematsten Ghier.

Ook bij de beide gemengde aanvullingsplaats compagnieën gaan de steunverleningen gewoon door. Zo wordt medio oktober 1987 door de sectie 4 van 103 Aanvullingsplaats bataljon een ontwerpplan ingediend voor een nieuw te bouwen militaire verkoopwagen voor cadie-artikelen gebaseerd op de YA 4440 met een standaard opbouw shelter. De tekeningen zijn ontworpen door de gerenommeerde Duitse firma Buderus Küchentechnik GmbH. Medio 1989 wordt dit ontwerpplan in behandeling genomen door de Sectie Plannen van het Opleidingscentrum Intendance (OCInt). Zorgvuldigheid en voltooid stafwerk kosten nu eenmaal tijd.

Medio 1994 worden de gemengde aanvullingsplaats compagnieën, in het kader van de algemene reorganisatie ten gevolge van de afschaffing van de opkomstplicht opgeheven en bestaan er geen parate cadie-eenheden meer. 150 Gemengde compagnie blijft dan wel nog betrokken bij de verstrekking van o.a. gerantsoeneerde accijnsvrije artikelen zoals gedestilleerd en tabakswaaren en de uitleen van tapinstallaties.

HOOFDSTUK 4 KANTINEDIENST IN DE HUIDIGE TIJD

Na invoering van het Fysieke Distributieconcept en de daarmee gepaard gaande reorganisatie(s) nemen de clustercompagnieën de taak van 150 Gemengde compagnie over. Van cadiwagens is dan overigens al lang geen sprake meer. Uiteraard hebben militairen van alle rangen en standen gevochten voor het behouden van een van de laatste emolumenten, die de militair nog heeft: het recht⁸ op de aanschaf van gerantsoeneerde accijnsvrije goederen (alcohol en tabak) tijdens inzet buiten Nederlands grondgebied.

Procedure tot 21 juli 2017

Als een oefening wordt ondersteund door een logistieke eenheid (lees B&TCo of 11 Bevocie) dienen de gebruikende eenheden via de brig G4 een zogenaamde Logistieke Aanvraag Klant (LAK) in en geven daarbij ook de behoefte aan cadigoederen (zowel gerantsoeneerd als ongerantsoeneerd) op. Belangrijk daarbij is, dat de commandant een functionaris van zijn eenheid machtigt tot het ophalen van gerantsoeneerde artikelen.

De aangewezen logistieke eenheid dient vervolgens de aanvragen in bij Paresto.

Paresto i.c. de afdeling Fysieke Distributie in Bathmen voert de goederen op naar het door de aangewezen logistieke eenheid in te richten voorraadcentrum (VC) en daarbinnen in het cluster klasse I. Alle gebruikende eenheden kunnen dan op hun beurt de bestelde goederen tegen betaling aan de aanwezige kassier (contant dan wel PIN) ophalen bij het cluster klasse I. Let wel: gerantsoeneerde artikelen worden alleen verstrekt aan de door de eenheidscommandant gemachtigde functionaris.

Tegen het einde van de oefening moeten gebruikende eenheden emballage, in bruikleen verstrekte tapinstallaties en koolzuurflessen inleveren. Belangrijk is het dan te weten, dat een fust (ongeacht of deze is aangeslagen) bij retourbetaling wordt beschouwd als emballage en als zodanig ook kwijschelding plaatsvindt (lees: de borg wordt teruggegeven). Ook is het mogelijk niet verkochte artikelen in gesloten omverpakkingen in te leveren en daarvoor financieel te worden gerestitueerd.

Als een oefening niet wordt ondersteund door een logistieke eenheid, kunnen oefenende eenheden de bestelde goederen afhalen bij de afdeling Fysieke Distributie in Bathmen. Gerantsoeneerde accijnsvrije goederen kunnen echter NOOIT worden teruggevoerd.

Procedure na 21 juli 2017

Tijdens SOB-SOMS II (Schietoefeningen Bergen resp. Munster Sud) is er een pilot gehouden waarbij de verstrekking van Gerantsoeneerde Accijnsvrije Goederen (GAVG) is uitgevoerd door MARCANDI (Marine Cantine Dienst). In een Nota geeft Directeur Materieel en Diensten van

⁸ Het is overigens een gunst en geen recht!

CLAS te kennen dat de pilot succesvol is verlopen en er geen noemenswaardige knelpunten zijn gesignaleerd. In de Inleiding stelt hij diplomatiek dat MARCANDI een stichting zonder winstoogmerk is met een directe relatie met Defensie en al jarenlang bij buitenlandse oefeningen accijnsvrije goederen verstrekt/verkoopt aan eenheden van CSZK, KMAR en CLSK.

Daarom neemt hij het besluit om het gehele proces van GAVG, inclusief de niet gerantsoeneerde accijnsvrije goederen, over te dragen aan MARCANDI.

Als een oefening wordt ondersteund door een logistieke eenheid (lees B&TCo of 11 Bevocie) draagt MARCANDI vanaf 21 juli zorg voor 'ontzorging', aanbod van een flink assortiment en verkoop aan **individuele** militairen, waarvoor men een (mobiel) verkooppunt op locatie inricht.

The image shows three forms from MARCANDI. The top left form is 'Rantsoen GAVG' with checkboxes for weeks 1-5 and a box for 'Rantsoen drank'. The top right form is 'Gerantsoeneerde Accijns Vrije Goederen Rantsoenkaart' with fields for 'Naam:' and 'Pers nr:'. The bottom form is 'PX-shop RANTSOENKAART' with a table for 'Rantsoenen per dag' and a 'Cumulatief <200' column.

Rantsoenrookwaren	Rantsoendrank
☐ Week 1	☐ 1 fles
☐ Week 2	
☐ Week 3	
☐ Week 4	
☐ Week 5	

Rantsoenen per dag: 2 pakjes sigaretten of 1 pakje shag			
Dag	Paraal	Dag	Paraal
01		17	
02		18	
03		19	
04		20	
05		21	
06		22	
07		23	
08		24	
09		25	
10		26	
11		27	
12		28	
13		29	
14		30	
15		31	
16			

Uiteraard wordt in de voorbereidingsfase van de oefening de exacte uitvoering van de verkoopmomenten (plaats en tijd) met de commandant doorgesproken. Commandanten van oefenende eenheden moeten hiertoe specifieke rantsoenkaarten bestellen bij MARCANDI en deze per oefening, persoon/rechthebbende en conform de vigerende Defensie- en douaneregelgeving verstrekken. Alleen met een dergelijke rantsoenkaart op naam en met legitimatie kan men tegen betaling (contant of PIN) bij MARCANDI goederen kopen.

Bij oefeningen, die niet worden ondersteund door een logistieke eenheid is een breng- of afhaalregeling van toepassing. Daarbij is het mogelijk, dat de eenheid de goederen ophaalt bij MARCANDI in Eindhoven of den Helder of, dat MARCANDI de goederen aflevert in Oirschot, Schaarsbergen, Havelte of in overleg op een andere locatie.

MARCANDI kan ook zorgdragen voor levering en verkoop van ongerantsoeneerde artikelen.

Tijdens operationele inzet in missiegebieden spelen organisaties als ECHOS, die ook locaties heeft in de Harskamp en bij de Johannes Postkazerne te Havelte, een belangrijke rol.

NAWOORD VAN DE SCHRIJVER

Toen ik het voorwoord van deze themapublicatie schreef, had CLAS nog niet besloten om de verkoop van kantinegoederen volledig in handen te leggen van een stichting zonder winstoogmerk: MARCANDI.

Mijn opmerking: *L'histoire se repète!* kan ik nu weer herhalen. Ik hoop echter, dat de militairen van de 21e eeuw niet, net als de miliciens in de 19e eeuw en de dienstplichtigen aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog, het 'slachtoffer' worden van een nieuwe 'monopolist'. Daarbij moet ik echter wel ruiterlijk toegeven, dat ik als laatste Commandant van het Voedings- en Kantineverzorgingsbedrijf niet geheel vrij ben van vooroordelen. Maar het blijft vreemd, dat de Koninklijke landmacht inmiddels via de gedwongen winkelnering bij Marcandi mogelijk een bijdrage levert aan de bekostiging van de inrichting van marinekantines.

Als 'ervaringsdeskundige' op het gebied van *cadi*⁹ wist ik, dat het verkopen van aantrekkelijke goederen en het werken met geld een bepaald afbreukrisico met zich meebrachten. Pas door mijn bronnenonderzoek voor deze publicatie, heb ik 'beeld en geluid' gekregen bij de daadwerkelijke aard en omvang. Het heeft m.i. echter geen pas om met de wijsheid van nu (en niet de (bal)last van toen) een vernietigend oordeel uit te spreken over functionarissen, die in het verleden in dit vakgebied werkzaam zijn geweest. Daarom heb ik slechts op bescheiden wijze aandacht besteed aan het fenomeen 'fraude'. Daarnaast realiseer ik mij dat vele officieren en onderofficieren beschikten over de welbekende Nederlandse 'koopmansgeest'. Het maximaliseren van barwinsten (ten gunste van de eigen eenheid) was mogelijk door buiten de CADI om slim te winkelen bij derden (frauderen "light"). Veel minder bekend bij mij was de 'rode draad', die in hoofdstuk 2 is te onderkennen: de langdurige wens van de 'wedstrijdleiding' van de Koninklijke landmacht om de in 1942 opgerichte *cadi*-organisatie de 'nek om te draaien'. Naast het structurele exploitatietekort (vooral veroorzaakt door de onrendabele manschappenkantines) dat ten laste kwam van de begroting van de KL heeft het afbreukrisico (het fenomeen 'fraude') daarbij zeer waarschijnlijk ook een belangrijke rol gespeeld. In die zin kan CLAS nu 'rustig gaan slapen'.

NASCHRIFT

Aan de 'taalpuristen' onder de lezers wil ik nog even kwijt, dat het naast elkaar gebruiken van de 'c' en de 'k' bij het woord (c)(k)antine weliswaar inconsequent zou kunnen overkomen, maar een bewuste keuze is. Vooruitlopend op een nieuwe Spellingwet (op 13 september 2005 door de Eerste Kamer goedgekeurd), die de oude wet van 1947 vervangt, is vanaf begin jaren '80 het gebruik van de 'k' in de praktijk algemeen gebruik. Deze verandering heb ik zichtbaar willen maken in deze publicatie¹⁰. Waarschijnlijk op voorspraak van de Traditiecommissie Krijgsmacht is de afkorting CADI niet ten prooi gevallen aan de 'taalwetenschappers'. Een speciaal woord van dank is op zijn plaats voor de beide personen, die ik beschouw als mijn 'persoonlijke leermeesters' en die mij feedback hebben gegeven op een eerder concept.

Eemnes, september 2017

⁹ Ik was plv CC van 121 Gemengde Aanvullingsplaatscompagnie toen ik in maart 1979 van 116 Cadicompanie een cadipeloton mocht ontvangen.

¹⁰ Wat is Nederlands toch een vreemde taal! Voor 1980 was het publicatie.